

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.12>

Ю. І. Тюря, кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

РЕЗУЛЬТАТИ КОМПАРАТИВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У науковій статті висвітлено існуючі проблеми функціонування штучного інтелекту у зарубіжних країнах. Звернено увагу на вплив ставлення населення до розвитку технологій штучного інтелекту. Досліджено елементи, які є визначальними у розвитку штучного інтелекту в різних країнах, зокрема інфраструктурна платформа. В рамках дослідження висвітлено географічні межі, що дозволяє зробити конкретизацію під час його проведення. Розглянуто детермінанти, які впливають на розвиток штучного інтелекту та причинно-наслідкові зв'язки, що виникають в результаті такого розвитку, адже штучний інтелект проникає в переважну більшість сфер життєдіяльності суспільства. Констатовано, що на сьогодні в більшості зарубіжних державах серед питань юридичної регламентації статусу штучного інтелекту побутує думка стосовно того, що за умови розуміння штучного інтелекту як комп'ютерної програми, то й регламентація на законодавчому рівні здійснюється за аналогією до комп'ютерної програми. Серед проаналізованих нами досліджень українських та зарубіжних науковців не досягнуто консенсусу щодо нормативного визначення штучного інтелекту та єдиного тлумачення даного поняття. Зроблено висновок, що за результатами як позитивного так і негативного досвіду зарубіжних країн щодо регулювання штучного інтелекту доцільним є створення єдиного управлінського органу в Україні Національного агентства штучного інтелекту, який би акумулював у собі державні структури, вищі навчальні та наукові установи, приватні компанії та органи місцевого самоврядування. Правова доктрина штучного інтелекту в Україні повинна базуватися як на інфраструктурній так і на правовій основі і враховувати період відновлення України після завершення військових дій. Крім того, пропонується визнати штучний інтелект як одним із пріоритетних напрямів (національним інтересом України) національної безпеки України. Потребує особливої уваги питання щодо використання штучного інтелекту в космічній сфері, сфері соціального захисту населення та правоохоронній сфері які наприклад відсутні в проекті Національної стратегії розвитку штучного інтелекту 2021–2030, підготовленого Інститутом проблем штучного інтелекту. Правова основа щодо штучного інтелекту повинна базуватися на трьох стовпах: Закону про штучний інтелект, Концепції та Стратегії.

Ключові слова: системи штучного інтелекту, чинне законодавство, зарубіжні країни, інфраструктурна платформа, проблематика розвитку штучного інтелекту.

Yu. I. Tiuria. Results of comparative study of legal doctrine in the sphere of artificial intelligence

The scientific article highlights the existing problems of the functioning of artificial intelligence in foreign countries. Attention is drawn to the influence of the population's attitude to the development of artificial intelligence technologies. The elements that are decisive in the development of artificial intelligence in different countries are studied, in particular the infrastructure platform. As part of the study, geographical boundaries are highlighted, which allows for clarification during its implementation. Determinants that influence the development of artificial intelligence and cause-and-effect relationships arising as a result of such development are considered, because artificial intelligence penetrates the vast majority of spheres of life in society. It has been established that today in most foreign countries, among the issues of legal regulation of the status of artificial intelligence, there is an opinion that if artificial intelligence is understood as a computer program, then regulation at the legislative level is carried out by analogy with a computer program. Among the studies we analyzed by Ukrainian and foreign scientists, no consensus was reached regarding the normative definition of artificial intelligence and a single interpretation of this concept. It was concluded that based on the results of both positive and negative experience of foreign countries regarding the regulation of artificial intelligence, it is appropriate to create a single management body in Ukraine, the National Agency of Artificial Intelligence, which would accumulate within itself state structures, higher educational and scientific institutions, and private companies and local self-government bodies. The legal doctrine of artificial intelligence in Ukraine should be based on both infrastructural and legal foundations and take into account the recovery period of Ukraine after the end of hostilities. In addition, it is proposed to recognize artificial intelligence as one of the priority directions (a national interest of Ukraine) of the national security of Ukraine. The issue of the use of artificial intelligence in the space sphere, the sphere of social protection of the population, and the law enforcement sphere, which, for example, are absent in the project of the National Strategy for the Development of Artificial Intelligence 2021-2030, prepared by the Institute of Problems of Artificial Intelligence, requires special attention. The legal framework for artificial intelligence should be based on three pillars: the Law on Artificial Intelligence, the Concept and the Strategy.

Key words: artificial intelligence systems, current legislation, foreign countries, infrastructure platform, issues of artificial intelligence development.

Постановка проблеми. На сьогодні в більшості зарубіжних державах серед питань юридичної регламентації статусу штучного інтелекту побутує думка стосовно того, що за умови розуміння штучного інтелекту як комп'ютерної програми, то й регламентація на законодавчому рівні здійснюється за аналогією до комп'ютерної програми.

Серед проаналізованих нами досліджень українських та зарубіжних науковців не досягнуто консенсусу щодо нормативного визначення штучного інтелекту та єдиного тлумачення даного поняття.

За результатами аналізу значної кількості теоретичних та прикладних досліджень у сфері штучного інтелекту здійснено узагальнення класифікації штучного інтелекту, який можна поділити на три види: «прикладний штучний інтелект»; «загальний штучний інтелект»; «штучний суперінтелект».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказаному питанню приділяється значна увага тих, хто сьогодні формує технологічну складову розвитку світу – Ілон Маск, Стівен Хокінг, Марк Цукерберг, Джозеф Безос. Слід згадати також про практичну складову, зокрема роботу дослідників у лабораторіях та науково-дослідних інститутах. Розробки у сфері штучного інтелекту проводяться на основі існуючих теоретичних досліджень, які належать перу Бостром Н., Ланье Д., Маркоф Д., Форд М. Не обійшли своєю увагою це питання в своїх наукових дослідженнях й українські вчені, серед яких – Іванюк Д., Єфремов М., Твердохліб І.А., Улянівський Т., Панченко В., Резнікова Н. тощо.

Метою статті є висвітлення проблематики функціонування штучного інтелекту в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В нормативно-правових актах Європейського Союзу штучний інтелект фігурує в якості статусу «електронної особи», однак дискусії щодо його статусу, авторських прав та інших особливостей звернення до роботи штучного інтелекту досі тривають. Взагалі визначення статусу штучного інтелекту є складним питанням з огляду на те, що надання статусу особи потребує вирішення правових та моральних перешкод. Питання полягає у визначенні статусу розумного робота – юридична або електронна особа, однак жодного класичного визначення щодо місця у тлумаченні даних термінів не надано.

У зв'язку з цим слід надати значну вагу у питаннях трактування штучного інтелекту як окремого предмета управління в рамках цивільного і адміністративного права, а також у кримінальному провадженні в контексті конкуренції штучного інтелекту з людиною.

Встановлено, що більш комплексний і зрозумілий підхід до визначення чинного та перспективного законодавства щодо робототехніки представлено в Резолюції ЄС щодо робототехніки (Резолюція Європейського парламенту, 2017 р.). В якій визначено типові ситуації використання штучного інтелекту, охоплюються питання відповідальності, етики та містяться основні правила поведінки для розробників, операторів і виробників у сфері робототехніки, на основі трьох законів робототехніки Азімова [1].

В Резолюції Європарламенту «Норми цивільного права про робототехніку» зазначається, що підтримка систем штучного інтелекту та контроль за їх функціонуванням повинен належати до компетенції спеціально призначеного органу, наприклад, спеціалізованого агентства з робототехніки, яке може бути призначеним і для регулювання інших аспектів в області штучного інтелекту. В той же час у Великій Британії сформовано Комітет штучного інтелекту в Палаті Лордів.

Крім того, у 2021 році Європейська комісія вийшла з законодавчою ініціативою щодо необхідно встановлення та розроблення стандартів, а також започаткування відповідних структурних управлінь. В даному випадку розглядається оптимізація формування структури управління щодо штучного інтелекту на європейському та національному рівнях. В рамках адміністративно-правового регулювання наявність якісної структури управління вплине на удосконалення функціонування систем штучного інтелекту.

Встановлено що у країнах Європи та США штучний інтелект активно використовується в оборонній сфері та в сфері забезпечення публічної безпеки та порядку [2].

У розумінні законодавчого регулювання існують проекти щодо створення проінноваційної законодавчої структури для регулювання штучного інтелекту, яка базується на наборі міжгалузевих принципів, адаптованих до конкретних характеристик штучного інтелекту. При цьому цікавою є запропонована модель регулювання штучного інтелекту на основі його використання та впливу, який він справляє на окремих осіб, групи та підприємства в певному контексті, а також делегувати відповідальність за розробку та впровадження пропорційних регуляторних заходів спеціальним контрольним та регуляторним органам, що в свою чергу забезпечить ефективність означеного вище підходу та підтримку інновацій.

Через відсутність міжнародного договору чи обов'язкового законодавства ЄС, а також національного законодавства для регулювання штучного інтелекту приватні компанії почали діяти в односторонньому порядку, що на нашу думку є негативним. Ініціативи приватних компаній є в деяких аспектах дуже позитивними та цінними, але недостатніми. Їм бракує легітимності, яку може забезпечити держава. Також необхідно, щоб держава забезпечувала дотримання правових систем і основних принципів і прав, закріплених у національних конституціях і інших міжнародних документах [3].

Штучний інтелект в ЄС наразі регулюється корпоративними інтересами та просувається з етичних підходів; це не завжди бажано.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах є пріоритетним напрямком міжнародної правотворчої діяльності. Значна увага звертається на упорядкування управлінських відносин у сфері штучного інтелекту, що є актуальним в умовах стрімких темпів розвитку систем штучного інтелекту та їх можливостей для виконання тих чи інших завдань. Практика адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах на сьогодні є доволі розгалуженою, зважаючи на широту завдань, які потрібно виконувати. Чимало питань виникає в рамках визначення правового статусу систем штучного інтелекту. Зарубіжні країни звертають значну увагу на нормативне врегулювання статусу штучного інтелекту, зокрема адміністративно-правове. Вони не тільки формують необхідну законодавчу базу, однак і створюють певні консультативні ради, призначені для вирішення питання регулювання штучного інтелекту як новоутвореного суб'єкта права. Наукова полеміка щодо регулювання штучного інтелекту в рамках законодавств європейських держав майже повністю перемістилася у простір правотворчості Європейського Союзу [4].

На формування правової доктрини США вплинув прийнятий у 2020 році Закон про дозвіл на захист національної оборони (NDAA), який стимулював зародження національної стратегії США в галузі штучного інтелекту, збільшував витрати на фінансування досліджень штучного інтелекту та підвищував авторитет Національного інституту стандартів і технологій США (NIST), оскільки потреба в більшій координації щодо технічних стандартів постає як пріоритет політики. Розширення фінансування та координації досліджень штучного інтелекту новим Національним офісом ініціативи штучного інтелекту надає федеральному уряду більш помітну роль у дослідженнях штучного інтелекту.

Здебільшого тенденція на користь більш індивідуальних і тонких оцінок того, як найкраще регулювати системи штучного інтелекту відповідно до їх кінцевого використання регуляторами в Сполучених Штатах, знаходиться на етапі формування. Незважаючи на це, існує невід'ємний ризик того, що реакційна законодавча відповідь призведе до дисгармонійної, фрагментованої національної нормативної бази. Такі розробки продовжуватимуть давати важливе розуміння того, яким чином керувати та регулювати роботу штучного інтелекту у майбутньому. Саме для цього виникає стійка необхідність у формуванні правової доктрини для забезпечення повноцінної роботи систем штучного інтелекту в США [5].

Незважаючи на свою позицію в авангарді комерційних інновацій штучного інтелекту, протягом останніх кількох років США досі не вистачало загальної федеральної стратегії та політики щодо штучного інтелекту. Наприклад, проект Закону США про національну ініціативу штучного інтелекту передбачає заснування Національної ініціативи штучного інтелекту для сприяння дослідженням штучного інтелекту та міжвідомчому співробітництву та розвитку найкращих практик і стандартів штучного інтелекту, забезпеченню лідерства США у відповідальному розвитку штучного інтелекту.

В США існує ініціатива щодо створення цілісної національної стратегії штучного інтелекту, заснованої на чотирьох стовпах: робоча сила; національна безпека; дослідження та розробка; і етика.

Крім того у 2021 році в США створено Національне управління ініціативи щодо штучного інтелекту, яке відповідає за нагляд і реалізацію національної стратегії штучного інтелекту та виступатиме в якості центрального центру для координації та співпраці між федеральними агентствами та зовнішніми зацікавленими сторонами в уряді, промисловості та наукових колах у дослідженнях та розробці політики щодо штучного інтелекту.

В той же час в США досі не існує всеосяжної федеральної законодавчої схеми, яка б застосовувалася саме до технології штучного інтелекту.

У просторі Європейського Союзу також в рамках правотворчої діяльності відповідні суб'єкти працюють над формуванням правової доктрини у сфері регулювання штучного інтелекту. Закон про штучний інтелект – це запропонований європейський закон про штучний інтелект (ШІ) – перший закон про штучний інтелект, прийнятий великим регулюючим органом. Закон відносить застосування штучного інтелекту до трьох категорій ризику. По-перше, заборонені додатки та системи, які створюють неприйнятний ризик, наприклад державний соціальний рейтинг, який використовується в Китаї. По-друге, заявки з високим рівнем ризику, такі як інструмент сканування резюме, який ранжує претендентів на роботу, підлягають певним вимогам законодавства. Нарешті, додатки, які явно не заборонені або не внесені до списку високих ризиків, здебільшого не регулюються [6].

Підхід ЄС до штучного інтелекту зосереджується на досконалості та довірі, спрямованому на посилення дослідницького та промислового потенціалу, забезпечуючи при цьому безпеку та основні права.

Підхід ЄС до штучного інтелекту зосереджується на досконалості та довірі, спрямованому на посилення дослідницького та промислового потенціалу, забезпечуючи при цьому безпеку та основні права.

Європейська стратегія штучного інтелекту спрямована на те, щоб зробити ЄС центром штучного інтелекту світового рівня та забезпечити, щоб штучний інтелект був орієнтований на людину та був надійним.

Крім того, в ЄС існують такі взаємопов'язані правові ініціативи, які сприятимуть створенню надійного штучного інтелекту: європейська правова база для штучного інтелекту для вирішення основних прав і ризиків безпеки, характерних для систем штучного інтелекту; директива щодо відповідальності за штучний інтелект – адаптація правил відповідальності до епохи цифрових технологій та штучного інтелекту.

У країнах АТР одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках правової доктрини. Міцна інфраструктурна основа, яка забезпечує надійне, поширене та доступне підключення, є фундаментальною передумовою для надання доступу організаціям (як комерційним, так і некомерційним) і окремим особам до цифрових платформ. Навіть коли населення розуміє значення штучного інтелекту і приймає зміни, які можуть бути викликані, це не обов'язково означає вільний доступ, використання та розвиток систем штучного інтелекту.

Ключовим викликом для урядів у всьому регіоні є розробка політики та нормативних актів, які встановлюють баланс між вирішенням дійсних проблем конфіденційності та безпеки та забезпеченням переміщення даних, щоб зберегти економіку динамічною, конкурентоспроможною та актуальною в епоху цифрових технологій.

Політика штучного інтелекту на території АТР є зародковою та різноманітною. На національному рівні існує небагато стратегій, спрямованих на впровадження штучного інтелекту та готовність до такого впровадження. Там, де існує політика штучного інтелекту, це здебільшого галузеві плани модернізації стратегічних галузей за допомогою штучного інтелекту або підготовки робочої сили сектору до середовища з інтенсивним використанням штучного інтелекту. Підходи визначаються різноманітними, тому що підходи країн до штучного інтелекту значно відрізняються на основі двох різних, але взаємопов'язаних елементів: різних пріоритетів, які були визначені, та різних ресурсів, які були мобілізовані для використання економічних, соціальних, етичних і правових наслідків розвитку штучного інтелекту. Наприклад, Китай і Сінгапур мають широку національну політику, спеціально розроблену для підвищення готовності до штучного інтелекту та регулювання його розгортання, тоді як Малайзія та Південна Корея мають заходи щодо штучного інтелекту в рамках ширших планів цифрової трансформації (хоча вони обидві оголосили про майбутні національні рамки, спрямовані на консолідацію широкого спектру закритих ініціатив). Індонезія та Таїланд запустили цільові ініціативи та програми, які сприяють впровадженню систем штучного інтелекту в стратегічних секторах і галузях, зосереджуючись на співробітництві між державним і приватним секторами для стимулювання впровадження. Нарешті, в Австралії немає офіційної політики щодо штучного інтелекту, але є низка офіційних вказівок, принципів і стандартів, які допомагають окремим особам, підприємствам і установам підготуватися до збоїв, спричинених штучним інтелектом [7].

Як зазначалося раніше у країнах АТР одним із визначальних факторів вважають інфраструктурну платформу, над створенням якої працюють і в рамках правової доктрини. Глобалізація та цифровізація призвели до розширення зв'язку, що, у свою чергу, швидко збільшило кількість даних, що передаються між пристроями, платформами та мережами. У цьому контексті можливість доступу та передачі даних через кордони стає все більш важливою для керованих даними технологій, якими споживачі, підприємства та уряди користуються щодня, включно з штучним інтелектом. Проте деякі держави АТР мають регулятивні заходи, які обмежують або стримують потік даних. Слід підкреслити, що законодавцями розглянутих вище держав АТР, а також науковою спільнотою здійснюється правотворча та дослідницька діяльність, тобто певні кроки у напрямку створення надійних та ефективних юридичних регуляторів використання штучного інтелекту [8].

Висновки. За результатами як позитивного так і негативного досвіду зарубіжних країн щодо регулювання штучного інтелекту нами пропонується створення єдиного управлінського органу в Україні Національного агентства штучного інтелекту (НАШІ), який би акумулював у собі державні структури, вищі навчальні та наукові установи, приватні компанії та органи місцевого самоврядування [9].

Правова доктрина штучного інтелекту в Україні повинна базуватися як на інфраструктурній так і на правовій основі і враховувати період відновлення України після завершення військових дій.

Крім того, пропонується визнати штучний інтелект як одним із пріоритетних напрямів (національним інтересом України) національної безпеки України.

Потребує особливої уваги питання щодо використання штучного інтелекту в космічній сфері, сфері соціального захисту населення та правоохоронній сфері які наприклад відсутні в проекті Національної стратегії розвитку штучного інтелекту 2021-2030, підготовленого Інститутом проблем штучного інтелекту.

Правова основа щодо штучного інтелекту повинна базуватися на трьох стовпах: Закону про штучний інтелект, Концепції та Стратегії.

Список використаних джерел:

1. А. Клян. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. (назва з екрану). URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 22.09.2022).
2. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [ред. кол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.
3. Енциклопедія сучасної України. Том 20. Літера м. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66695 (дата звернення: 29.10.2022).
4. О. Стебельська, Л. Федорів. Сучасна філософія свідомості про перспективи створення штучного інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 22. С. 111–119.

5. Мороз О. Я. Контроверза: штучний інтелект – природний інтелект (проблема комп’ютерного розуміння). *Політологічний вісник*. 2014. Випуск 76. С. 37–45.
6. Зозулюк А. Штучний інтелект та інтелектуальна власність – ключові виклики і можливості. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності. URL:<https://ukrpatent.org/atachs/ai-ip-092022.pdf> (дата звернення: 25.11.2022)
7. Радутний О. Е. Право та окремі аспекти світу атомів і бітів (робототехніка, штучний інтелект, цифрова людина). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Випуск 41. С. 13-28. DOI: 10.31359/2079-6242-2021-41-13
8. Щодо проекту стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022–2030 р.р. *Штучний інтелект*. 2022-1. № 93. DOI: <https://doi.org/10.15407/jai2022.01.008>. С. 8–157. С. 101.
9. Коваль О. С. Проміжна стадія подібного до людського штучного інтелекту. *Штучний інтелект*. 2020. № 1. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.15407/jai2020.01.007>